

ДВАНАЕСТА
КРАЈИШКА
БРИГАДА

БОРБЕНИ ПУТ 12. КРАЈИШКЕ НОУ БРИГАДЕ
20. 02. 1943–15. 05. 1945.

ОДБОР ЗА ПРИПРЕМУ МОНОГРАФИЈЕ

Мирко Вранић, *предсједник*, Самуел Кабиљо, *замјеник*, Миливоје Петровић, *секретар*, Боро Арсић (Станко Васиљевић), Милутин Вујовић, Душан Вукобрат (Миле Вученовић), Лазар Гаковић, Боро Гаћеша, (Никола Гашић), Станко Глигорић (Марко Грујичић), Милева Грујичић, Мирко Ђаковић, Мирко Ђурић, Бошко Егељић, Станоје Јовановић, Милорад Керезовић, Бранко Ковачевић, Панта Ковачевић, Никола Коврлија, Милош Кончар, Кемал Корајлић, Бранко Кременовић, Миле Кукољ, Милан Мајкић, Душан Мајсторовић, Јоцо Марјановић, Јозо Машка, Петар Медић, Никица Милић, Васо Мирјанић, Госпава Мркобрада, Златомир Нешић, Никола Новаковић, Војислав Панић, Драго Поговић, Бошко Премасунац, Душан Радић, Раде Раниловић, Рајко Рељановић, Душан Репајић Дуле, (Љубан Чико Ресан), Видо Рунић, Милош Савић, Јово Средић, Данило Стевановић, Душан Стојаковић, Бранко Томић, Мићо Ћопић, (Душан Ћургуc) (Живко Црномарковић), Љубан Чађо. Миља Чанковић-Радошевић, Јово Шапорац (Љубица Шиник-Батута) и Данило Шобот

РЕДАКЦИЈА

Мирко Вранић, *предсједник*, Самуел Кабиљо. *замјеник*, Миливоје Петровић, *секретар* (Станко Васиљевић), Милутин Вујовић, Душан Вукобрат, (Миле Вученовић), Лазар Гаковић, Боро Гаћеша. Милорад Керезовић, Бранко Ковачевић, Кемал Корајлић, Миле Кукољ, Милан Мајкић, Јоцо Марјановић, Јозо Машка. Никола Новаковић, Драго Поповић, Раде Раниловић, Душан Дуле Репајић и Данило Стевановић

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ
И НОВИНСКИ ЦЕНТАР

За Издавача
Иван Матовић, пуковник

Библиотека

РАТНА ПРОШЛОСТ
НАРОДА И НАРОДНОСТИ
ЈУГОСЛАВИЈЕ

КЊИГА ДВЕСТА СЕДАМДЕСЕТ ОСМА

Монографија
јединица НОВ и ПО Југославије

Книга сто прва

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Рахмија Каденић, *генерал-пуковник,*
председник, чланови: Али Шукрија,
Ристо Цунов, Милан Даљевић *генерал-*
пуковник, Дако Пуач *генерал-пуковник,*
Жика Стојшић *генерал-потпуковник,*
Фабијан Трго *генерал-потпуковник,* Вељко
Миладиновић *генерал-потпуковник,* Јоцо
Тарабић *генерал-потпуковник,* Методије
Котевски *генерал-потпуковник,* Август
Вртар *генерал-потпуковник,* Светозар Оро
генерал-потпуковник, Мишо Лековић
пуковник, Ахмет Ђонлагић *пуковник,* Виктор
Кучан *пуковник,* Душан Пејановић *пуковник,*
главни и одговорни уредник

Уредник
Иван Пантелић, *мајор*

Рецензент
др Здравко Антонић

Редактор
др Здравко Антонић

Јоцо Марјановић, Миле Кукољ,
Милутин Вујовић,
Боро Гаћеша и Раде Раниловић

ДВАНАЕСТА КРАЈИШКА НОВУ БРИГАДА

Београд, 1986.

ПРЕДГОВОР

Побједи народноослободилачке борбе у Босанској крајини и у другим крајевима наше земље увелико је допринијела и 12. крајишка бригада. Под руководством свог храброг и даровитог команданта Петра Мећаве, она се нарочито прославила у борбама против окупаторских, усташких и четничких снага у средњој Босни. Током даноноћних борби са непријатељем, Бригада је окупљала у своје редове нове борце, а њено руководство је, заједно са партијским и скојевским организацијама, уложило велике напоре да их што прије војнички и политички обучи. Бригада је, у почетку малобројна, убрзано израстала у крупну борбену војну јединицу.

Дванаеста бригада је дошла у средњу Босну крајем маја 1943. године, управо у вријеме када се на тој територији разгарала велика борба и организовала свестрана активност за обнову и ширење народноослободилачког покрета. До тада су четници, служећи окупатору и сарађујући са усташама, својим злочиначким пучевима по четама и батаљонима и мучким уморствима храбрих и вјерних синова народа — комуниста, успијевали да разбију НОП и да већину људи, који су се од почетка устанка борили против окупатора и усташа у средњој Босни, окрену и усмјере против НОБ-а и наше Народноослободилачке војске.

Прије доласка 12. крајишке бригаде, а након одласка 1. пролетерске дивизије из средње Босне према Неретви, ради супротстављања четвртој неприја-

тељској офанзиви, фебруара 1943. године у средњу Босну приспјела је 1. крајишка бригада, као помоћ тамошњим војним снагама новоформираног 4. НОП одреда. Борбена моћ те бригаде била је у то вријеме готово преполовљена епидемијом пјегаваг тифуса, који је захватио њене редове. Ипак су снаге 1. крајишке и 4. НОП одреда на том терену водиле веома честе и оштре борбе са окупаторским и усташким снагама из околних гарнизона и са четницима. Непријатељ је све предузимао да те партизанске снаге опколи, уништи и избаци са терена средње Босне, и то у вријеме када су оне остале саме, послије одласка 1. пролетерске дивизије у долину Иеретве. Већ 24. априла 1943. око Ускрса, јаче четничке снаге, са скоро свим својим бригадама из Босанске крајине, концентрисане су у подножју планине Лмсине и око села Корићана. Ту се нашла и већина њихових команданата. Четничким снагама у борби је командовао официр Драже Михаиловића — Славољуб Враћешевих.

Био је то упоран покушај четника да изненаде и униште наше снаге. Руководство 4. НОП одреда и 1. крајишке бригаде морало је, под доста текшим условима, да прихвати ту борбу, немајући при томе довољно података о јачини непријатељевих снага. Јаке четничке снаге наступале су према планини Лисини и посебно су се устремиле према Корићанима, гдје је била смјештена велика партизанска болница. У борби против партизанских јединица четници су редовно нападали наше болнице и убијали рањенике. Зато је и отпор наших снага тога пријеподнева био жесток и одлучан. Иако су у том моменту партизанске снаге биле малобројне и четницима се могао супротставити само по један батаљон из 4. НОП одреда и 1. крајишке бригаде, њихови руководиоци су одлучно стали на чело својих јединица. Када су четници у свом наступању дошли скоро под сам врх Лисине, који је држала једна чета 4. одреда, партизани су прешли у снажан јуриш и четнички фронт је пробијен. Поједини борци су и под температуром јуришали на четнике, а у помоћ нашим јединицама притекли су и неки мјештани из Корићана, прихвативши пушке обољелих бораца.

Четници су на цијелој дужини фронта бјежали и ни-су се зауставили све до села Шипрага. Четнички ко-мандант Раде Радић једва је изнио живу главу. У њи-ховим редовима настала је паника. То је до тада била највећа побједа партизанских снага над четницима на том терену и она је имала снажан морално-политички утицај. Партизани су је обиљежили великим народним збором 1. маја 1943. године у Корићанима.

Иако су се партизанске снаге, малобројне у одно-су на снаге удружених непријатеља и исцрпљене ти-фусом, храбро и упорно бориле, што је показала и битка на Лисини, долазак 2, 5. и 12. крајишке брига-де и формирање 11. крајишке дивизије у средњој Бо-сни, другом половином маја 1943. године, био је до-гађај од изузетне важности. Са 12. бригадом стигао је и секретар Окружног комитета за средњу Босну друг Илија Костић.

Непријатељи, а посебно четници, који су се на-кон одласка пролетерских јединица поново осмјелили, убрзо су осјетили активност и ударце тих наших је-диница. Тада је, под руководством новоформираног Окружног комитета, започео свестан политички рад и активност ради окупљања народа у ослободилачку борбу. То поновно буђење и окупљање маса појачало се даљном војном стабилизацијом у средњој Босни. При-суством 2, 12. и 5. козарске бригаде, уз садејство сна-га из средње Босне, постижу се крупни војни успјеси, ниже иобједа за побједом, а партизанске јединице по-пуњавају се новим борцима. Средином октобра 1943. године, од Бањалучког и Прњаворског одреда форми-ра се 14. средњобосанска бригада — прва таква једи-ница иа том подручју. Убрзо су, из постојећих и ново-формираних партизанских одреда, који су ницали ши-ром ередње Босне, формиране 18. и 19. средњобосан-ска бригада, а нешто касније, из тих одреда и бригада у средњој Босни израсла је нова крупна војна једини-ца — 53. народноослободилачка ударна дивизија.

У првој половини маја 1943. године Штаб корпу-са упутио је 5. крајишку дивизију из Босанске краји-не да помогне сређивању стања и разбијању четника у средњој Босни. Међутим, послје краћег времена

она је, по наређењу Врховног штаба, односно Штаба 3. корпуса, добила задатак да изврши покрет и да помогне нашим снагама које су се пробијале из обруча у петој офанзиви. Пошто похушај форсирања ријеке Босне није успио, крајем маја 1943. године 5. дивизија је враћена назад, да би почетком јуна без 2. бригаде кренула према источној Босни. Друга крајишка бригада била је у покрету према Теслићу и успут, код села Блатнице, 29. маја, сукобила се са јачим њемачким снагама. Том приликом теже је рањен командант бригаде Ђурин Предојевић (остао без руке), а погинули су Ђина Врбица, родом из Црне Горе, и Минић Маглајлић, замјеник политичког комесара бригаде, родом из Бање Луке.

Тако се, посебно у другој половини 1943. и 1944. године, консолидовала војно-политичка ситуација у овим крајевима и народноослободилачки покрет је, из дана у дан, постајао све јачи и масовнији. Приступило се организовању народноослободилачких одбора, од сеоских до окружних, у народу и војсци развијали су се и јачали Партија и СКОЈ, израстале су антифашистичке организације жена, омладине, пионира, итд. Као израз позитивних политичких кретања и стремљења, а и као настојање Партије да што непосредније руководи борбом, средином септембра 1943. године организују се два окружна комитета КПЈ за прњаворски и за бањалучки округ. За секретара Бањалучког окружног комитета постављена је Душанка Ковачевић, а за секретара Лрњаворског — Илија Костић — обоје високо свјесни партијски руководиоци. Комитети, сваки у свом крају, развијају свестрану политичку, пропагандну и друге дјелатности. У љето 1943. године (9. и 10. јула) 2. и 5. крајишка бригада, заједно са Прњаворским одредом, ослобађају Прњавор, а 26. августа исте године 12. крајишка бригада ослободила је Котор-Варош. Ствара се велика слободна територија. Народноослободилачком покрету почиње да прилази муслиманска и хрватска омладина. Четници доживљавају политичку изолацију и отпочињу процес диференцијације и деморализације у њиховим војним јединицама. Постепено и мање групе четника прелазе у партизанске јединице.

Процес војне и политичке стабилизације у средњој Босни нарочито је појачан акцијом за спровођење одлука АВНОЈ-а и ЗАВНОБИХ-а, након чега НОП-у масовније прилазе Муслимани и Хрвати, јер се тим одлукама јасно дефинише и утврђује равноправан положај Срба и Муслимана и Хрвата.

Почетком и у току 1944. године, снаге Народно-ослободилачке војске у Босанској крајини и средњој Босни толико су нарасле да су могле да нападну и јако утврђен и бројан непријатељски гарнизон у Бањој Луци. Значајну улогу у бањалучкој операцији ималз је 11. крајишка дивизија, односно 5. и 12. крајишка и 14. средњобосанска бригада. Те 1944. године, народно-ослободилачком покрету прилазе борци пољске народности и од њих се формира батаљон, који је ушао у састав 14. бригаде.

Цјелокупна борбена дејства 12. крајишке бригаде тим су значајнија што је она настала од релативно мале групе бораца (600) на територији Босанске крајине и у вријеме четврте непријатељске офанзиве. До свог одласка у средњу Босну непрестано је водила борбе против непријатеља који је насртао на подгрмечку слободну територију.

Већ у почетку организовања 12. крајишке бригаде, комунисти и чланови СКОЈ-а, мада недовољно искусни и још млади, чинили су велике напоре да се она што брже морално-политички развија и ојача. Томе је много допринијело бригадно руководство и присуство искуснијих комуниста и скојеваца из батаљона 5. козарске бригаде, који је сачињавао језгро при формирању 12. бригаде. Организација је у почетку имала око 148 чланова КПЈ, 36 кандидата и 143 скојевца.

Бригада је још од раније била у добрим, сигурним и чврстим рукама већ прослављеног команданта, Петра Мећаве, који је због изванредне храбрости, умјешности у командовању, топлине и срдчаности у односу са борцима и сарадницима, уживао неподијељено поштовање не само у својој бригади него и широм Босанске крајине. Мећавино име међу борцима и крајишким кадровима било је синоним другарства и честито-

сти. Тим својим особинама стекао је велики углед међу борцима, руководиоцима и у народу. Међава се јунаштом, војничком вјештином и успјесима, које је 12. бригада постизала у борбама са непријатељем, брзо прочуо по цијелој средњој Босни. Његово име улијевало је изузетно повјерење у нашим редовима, а непријатељ је страховао од његових изненадних удараца. Погинуо је јуначки у тешким борбама за ослобођење Травника октобра 1944. године као замјеник команданта 10. дивизије. Значајна улога 12. бригаде у преломним догађајима у средњој Босни током наше револуције и њена борбена способност у великим биткама за Бању Луку и ослобођење земље, обавезују нас да са дубоким поштовањем чувамо успомену на њене пале борце и њиховог легендарног команданта Међаву.

Дванаеста крајишка бригада прошла је тежак али славан борбени пут преко Босанске крајине и источне Босне, Србије, Срема, Славоније и других дијелова сјеверне Хрватске, закључно са Словенијом. Њене чете и батаљони учествовали су у многим борбама и биткама против окупатора и домаћих издајника, међу којима посебно ваља истаћи успјешне битке у току бањалучке и београдске операције, борбе на Авали и на сремском фронту и у завршним операцијама за ослобођење земље. Приликом извођења борбених дејстава у разним крајевима, а нарочито након доласка на територију Србије, у њене редове масовно ступају нови борци, махом омладинци. На свом борбеном путу Бригада се највише задржавала у средњој Босни, гдје је пуних четрнаест мјесеци водила тешке борбе против удружених непријатељских снага — окупатора и његових слугу. Она је непријатељу нанијела велике губитке, али је и сама изгубила много бораца. У току двадесетосомјесечних борби погинула су 762, а рањено 1.460 бораца.

Зато монографија о 12. крајишкој бригади представља драгоцен прилог историји наше народноослободилачке борбе и револуције и вриједно свједочанство о пожртвовању и јунаштву наших бораца за слободу домовине. Она ће, свакако, послужити као извор

нових надахнућа. То су писали борци и руководиоци саме Бригаде. Стога она и одише искреношћу, топлином, непосредношћу и истинитошћу. Догађаји су приказивани објективно и избјегнута су преувеличавања и уљепшавања. Уложен је труд да се вјерно прикажу велике борбе и акције које је Бригада водила сама или у саставу 11. крајишке дивизије. Описане су и све осцилације, тешкоће и успјеси, али и неуспјеси у појединим борбама и биткама.

Аутори монографије су се потрудили да освијетле ликове погинулих бораца, командира, политичких комесара, те да истинито и вјерно дочарају и лик славног команданта Петра Мећаве.

РИЈЕЧ АУТОРА

Дванаеста крајишка народноослободилачка ударна бригада позната под називом Међавина бригада, једна је од значајних партизанских бригада из Босанске крајине. Формирана је 20. фебруара 1943. године у врло тешким и сложеним условима тзв. четврте непријатељске офанзиве. Од времена формирања па до побједоносног завршетка народноослободилачке борбе, Бригада је, заједно са осталим јединицама НОВ, прешла тежак борбени пут. У току 28 мјесеци водила је непрекидне и тешке борбе у Босанској крајини, у средњој и источној Босни, Подрињу, Мачвм, учествовала је у београдској операцији, борила се на сремском фронту и у завршним операцијама за ослобођење земље.

На терен средње Босне Бригада је дошла са два батаљона и четом пратећих оруђа, чији су борци били увелико исцрпљени од напорних борби и епидемије тифуса. Од 762 бораца, колико их је било на дан формирања у Дринићу, у вријеме доласка на терен средње Босне остао је само 341 борац. У борбама са четницима, усташама, домобранима, „зеленим кадром" и окупаторским — њемачким јединицама, за 14 мјесеци Бригада је израсла и развила се у комплетну партизанску јединицу са четири батаљона (900 бораца) и солидним наоружањем.

Након доласка у средњу Босну, и касније, у источну Босну и Србију, борацки и командни кадар, чију су (на дан формирања Бригаде у Дринићу) апсолутну већину чинили Срби — Крајишници, знатно се

измијенио. У чете Бригаде ступали су нови борци — омладинци из редова Срба, Муслимака, Хрвата, Украјинаца, Чеха, Пољака и Италијана, а нарочито велики број нових бораца — Срба, прикључио се након доласка у Србију. Дванаеста крајишка бригада је постала Бригада братства, јединства и младости.

Од свога формирања до завршетка рата, у току 28 мјесеци борби, Бригада је прешла око 8.500 километара. У њеним редовима борило се око 4.000 бораца а погинуло је 762 и рањено 1.460 бораца и руководиоца. Свој борбени пут завршила је у рејону села Пака, код Велења, у Словенији.

Идеја за писање монографије о 12. крајишкој бригади потекла је на Оснивачкој скупштини Секције бораца Бригаде у Београду 20. фебруара 1979. године. Скупштина општине Босански Петровац, на чијој територији је Бригада формирана, подржала је ту иницијативу и донијела одлуку о формирању Одбора и Редакције за израду књиге. Тако је обезбијеђена потребна сарадња и координација између матичне општине, Секције бораца у Београду и Редакционог одбора.

Почетком 1980. године радна група Секције отпочела је истраживање, ирикупљање и сређивање историјске архивске грађе и документације. Прикупљен је релативно обиман материјал, и из наше и из непријатељеве архиве, што је било од велике користи ауторима и знатно допринијело да се израда књиге успјешно приведе крају.

Приликом стварања концепције за израду Монографије, одлучили смо да њени аутори буду борци из редова Бригаде. С обзиром на здравствено стање и године старости кадра из рата, било је потешкоћа при избору аутора. Ипак, сматрамо да је овај проблем успјешно ријешен. На сједници Одбора секције, одржаној 17. маја 1983. године, договорено је да Монографију пишу: Јоцо Марјановић, Миле Кукољ, Милутин Вујовић, Раде Раниловић и Боро Гаћеша. Послије Тога ми смо прво проучили грађу, извршили подјелу посла, утврдили концепцију књиге и прешли на рад. Наш

план је усвојен на сједници Одбора и Редакције, а уз претходно консултовање већег броја бораца — чланова Секције.

У току рада настојали смо да што иотпуније опишемо значајније борбе и акције и партијско-политичку дјелатност Бригаде. Посебно смо опширно писали о учешћу Бригаде у операцијама крупнијих састава. У вези с тим, и материја у књизи распоређена је по дијеловима и поглављима, при чему се водило рачуна да периодизација буде усклађена са хронолошким током догађаја.

Основни извор података и докумената била је ратна архива Бригаде, нешто оскуднија за прву половину 1943. године, а потпунија за 1944. и прву половину 1945. године.

Један од најзначајнијих циљева обраде био је да се, по могућности, што потпуније оживе бројни ликови погинулих бораца и руководица, који су се истакли својом храброшћу у појединим борбама, а нису дочекали ослобођење. Зато смо у интегрални текст Монографије уносили имена погинулих, наводећи конкретно акцију и мјесто гдје се борба водила. Пратили смо, такође, промјене у командном кадру штабова батаљона и Штаба Бригаде, прије свега на основу наредби о њиховом постављењу на дужност. На крају Монографије, у посебном прилогу, дат је преглед руководиоца — од чете до Штаба Бригаде.

Остваривање евиденције погинулих и преживелих бораца био је један од најтежих и најделикатнијих послова. Извор података били су: архивска грађа и документација ратних јединица, евиденција мјесних и општинских борацких организација (са оних територија са којих су борци ступали у Бригаду) и појединачно јављање бораца на тражење преко дневне штампе. С обзиром на то да извјестан број општинских организација СУБНОР-а на терену није имао потпуну евиденцију о припадности својих бораца појединим ратним јединицама и да су сјећања преживјелих бораца доста изблиједјела, сачињени спискови су више

пута провјеравани, како би се обезбједила што већа вјеродостојност.

На веома обимним задацима истраживања, прикупљања архивске грађе, остваривања евиденције погинулих и преживјелих бораца, те на разним другим пословима, ангажовао се већи број другова из комисија које је именovala Секција у Београду, које су и формиране ради тога. Истичемо не мали допринос другова Миле Кукоља, Јоже Машка и Милорада Керезовића, који су радили на истраживању архивске грађе; затим Николе Новаковића и Миливоја Петровића, који су радили на прикупљању и сређивању података о погинулим и преживјелим борцима и руководиоцима, и Панте Ковачевића и Данила Стевановића који су радили на техничким припремама за Монографију. На наведеним пословима повремено је ангажован већи број бораца — чланова секције у Београду, а нарочито другови Душан Репајић, Јован Средић, Бошко Премасунац и Мирко Семиз.

Књига коју смо сачинили резултат је вишегодишњег рада Одбора, Редакције и нас аутора. Мислимо да ће она представљати вриједан прилог за употпуњавање слике о мјесту, улози и доприносу 12. крајишке ударне бригаде у бројним великим биткама за ослобођење наше земље. Истовремено, овом књигом настојали смо да отргнемо од заборава бројне примјере јунаштва и самопријегора бораца Бригаде, прије свега, оних који су дали свој живот.

И поред уложеног напора да се у књизи што лотпуније прикаже борбени пут Бригаде и прикупе подаци о погинулим и преживјелим борцима, који су, борећи се у њеним батаљонима и четатама, дали велики допринос ширењу братства и јединства и остваривању циљева НОП-а, могуће је да су се у процесу рада поткрали неки пропусти и недостаци. То се могло десити прије свега, због недостатка података за поједине борце Бригаде, нарочито при сачињавању прегледа погинулих, јер је у току НОР-а знатан број бораца и руководилаца из Бригаде прекомандован у друге јединице, у којима су неки од њих касније погинули, а

Јосип Мажар-Шоша,
Народ. херој, к-дант 4. и
Ц. див...

Петар Мећава, народ. херој,
први к-дант 12. бригаде

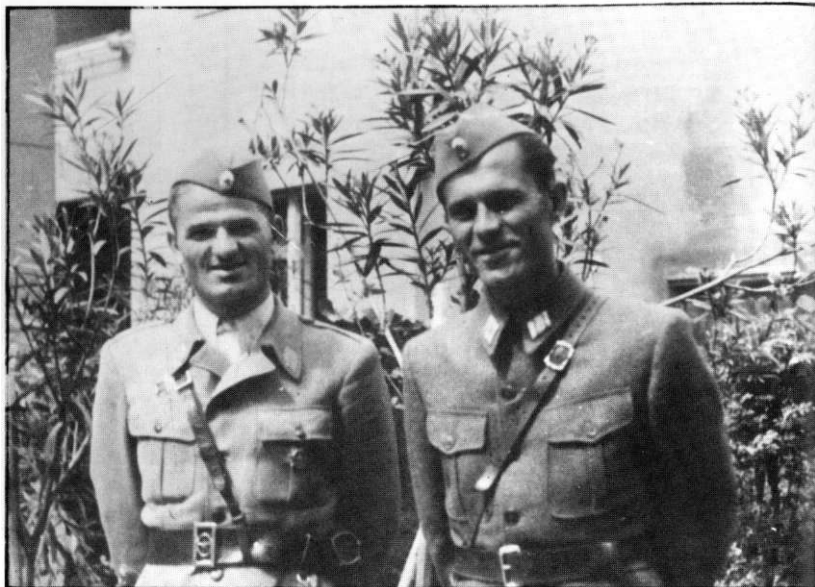

Жарко Згоњанин, пол. комесар 11.
дивизије

Јоцо Марјановић, први
пол. комесар 12. бригаде

Радос Раичевић (десно), руковод. првог
Политодела и пол. комесар бригаде, са
НХ Ђурином Преодојевићем

Владо Прошић,
први рам.
команданта
бригаде (лево)

Бранко Вигњевић, к-дант и Ђуро
Милиновић, заменик команданта
2. батаљона

Станко Васиљевић, пол. комесар 3
и Предраг Марић-Жућа, код Кото
Вароши 1943. год.

Милутин Вујовић, пол.
комесар и Мирко Вранић,
зам. полит. комесара
бригаде, Масловаре 1944.
године.

Милан Егић, нар. херој,
к-дант 1. б., пог. на
Вишевицама 24. 8. 1943.
године.

Раде Башић, Н.
Херој, пол. комесар
Бригаде од IX—XI
1943.

Сида Јелић-Марјановић,
први обавештајни официр
бригаде и Микан
Марјановић, НХ.

Војо Ступар, пол. комесар 14. бригаде, Др. Даница
Перовић, управник болнице 11. дивизије, Јоцо,
Марјановић и Раде Чекић, к-дант 1. бат. 12.
бригаде, К. Варош — IX 1943.

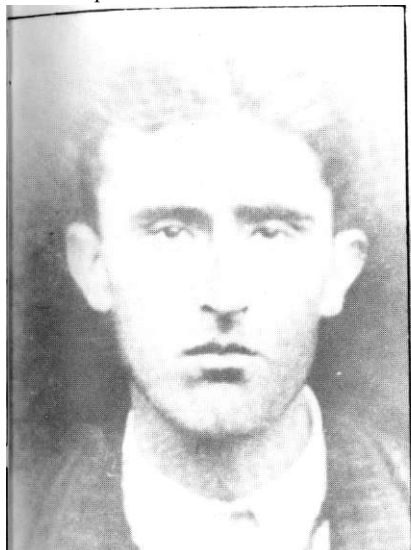

Стоје: Мухарем
Филиповић (четврти с
лева), Марко Перовић,
члан Политодјела
бригаде, непоз. борац,
Стево Биљетина и
Душан Јањанин,
погинуо 1. VI 1944.
код К. Вароши.
Чуче: Раде Раниловић,
пол. комесар 2. б. и
Љубица Шиник, реф.
санитета 2. батаљона.

Ковачевић Брана, пол.
комесар 1. бат. (у средини)
са Млађом Станићем и
Миланом Ђукановићем

Ђоко Бањац, к-дант 4.
бат., погинуо 1944. на Ср.
Митровици

Коста Семиз, пол. комесар
1. б, погинуо 1. V 1944.
године код Дервенте

Миле Вученовић, к-дант
12. бригаде од IV 1944. до
краја рата

Група бораца 3.
батаљона, маја 1944.
у окол. Прњавора

Милан Чобановић,
к-дир чете у 1. бат.
(у средини), погинуо
јуна 1944. код К.
Вароши

Милош Шиљеговић,
командант 11. дивизије.

Јанко Тољагић, зам. пол.
комесара чете у 2.
батаљону, погинуо 30. 8.
1944. код Власенице.

Група руководица са
Маринком Аврамовићем, К-
дантом 1. бат. (трећи с лева),
погинуо јануара 1945. код
Ловаса, СФ — XII 1944.

Душан-Дуле Репајић,
к-дант 2. бат. (у средини),
Прњавор — октобра 1943).

Радојка Премасунац,
Перса Лончар и Вида
Ковачевић, болничарке,
Сремски фронт — 1944.

Чађо Љубан (седи), Вида
Ковачевић, Стојан
Рељановић и непоз. борац,
Рума — XI 1944.

Самуел Кабиљо,
пол. комесар чете 1
бат. (десно) и
Драго Кнежевић, зам.
к-данта батаљона,
из 5. бригаде, СФ
ХИ-44.

Штаб 3. батаљона: Јово Рокић, пом.
пол. комесара, Зора Вујић, реф.
санитета, Мирко Ђурић, зам. к-данта,
Никица Милић, к-дант и Милан
Мајкић, пол. комесар батаљона.

Миле Кукољ, пол.
комесар чете и Никола
Новаковић, командир
чете, Рума — XI 1944.
године.

Зора Бијелић, реф.
сан. 1. б. (десно), са
Ружом Давидовић, из
14. бригаде

Група руковод
у бригади:
Топић, ^
Стојаковић, ^
Мајсторовић,
Ковачевић и
Офенбехер, (
194Е

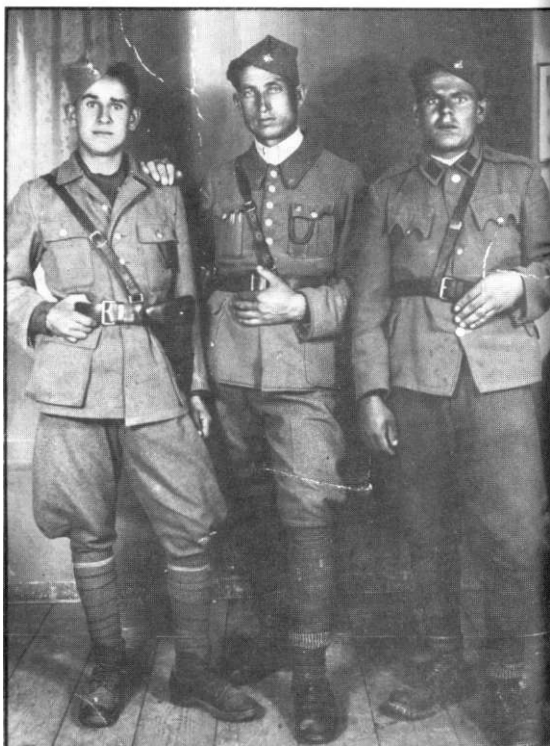

Група бораца 3. бат. са два Црвеноармејца.
Стоје: Мира Штулић, Миле Рајић, пом. пол.
комесара чете, погинуо маја 1945. код Бјеловара,
Милорад Керезовић, пол. делегат вода. Седе:
Петра Шиник, болничарка, погинула IV 1945. код
В. Барне, СФ — новембар 1944.

Дара Милешић, болничарка,
Жарко Николић, пол.
комесар чете и Милева
Стојисављевић, пом. пол.
комесара чете у 2. батаљону,
СФ 1944. год.

Стојан Рогић, зам. к-дира чете,
погинуо дец. 1944. код Сјролика
Нико Гвозден, пол. комесар
чете и Милан Карановић, СФ
— 1944. године.

К-дири чета: Бранко
Кременовић и Ђуро
Шкорић, десно непознати
борац, СФ — 1944.

нису евидентирани. Надамо се да ова књига неће бити коначна ријеч о Бригади, већ само један од напора да се борбени пут и борци ове јединице што боље упознају.

И на крају, захваљујемо се на сарадњи и доприносу свим борцима члановима Секције Бригаде и свим другим секцијама и одборима СУБНОР-а, који су помогли да се израда ове књиге успјешно обави. Посебну захвалност дугујемо друговима из Скупштине општине и друштвено-политичких организација Босански Петровац.

У в о д

Припреме за устанак против њемачког окупатора и домаћих издајника у Босанској крајини почеле су, под руководством КПЈ, одмах након капитулације бивше Југославије и стварања тзв. Независне Државе Хрватске. Према директиви Покрајинског комитета КП за Босну и Херцеговину, у свим већим мјестима приступило се формирању војних комитета, одређивању војних повјереника, формирању диверзантских група, прикупљању оружја. Објашњавана је новонастала војно-политичка ситуација у нас и у свијету, а предузимане су и друге мјере.

Оружани устанак у Босанској крајини почео је 27. јула 1941. године и био је саставни дио борбе народа и народности Југославије против окупатора и домаћих издајника. Тога дана устаници Дрвара и околине напали су на непријатељеве посаде у Дрвару, Оштрељу и Босанском Грахову. Убрзо су се почеле изводити оружане акције и у осталим мјестима, прије свега, у рејону Босанског Петровца, да би последњих дана јула захватиле подручје Кључа, Босанске Костајнице, Приједора, Босанске Дубице, Подгрмеча, Јања, Пливе, и других мјеста. Устанак је добио масовни карактер и, као резултат офанзивних акција и дејстава устаничких одреда, ослобођена су многа мјеста и створена слободна територија. Устанак се нарочито брзо ширио на подручју Козаре, гдје су блокирани непријатељеви гарнизони у околним градовима. Усташко-домобранским снагама нанесени су велики губици у људству и материјалу.

Настојећи да угуши устанак још у његовом почетку, непријатељ је крајем јула 1941. године предузео низ напада на устанике и ослобођену територију, али није постигао жељени циљ.

Почетни успјеси и брзо реаговање усташко-домобранских снага поставили су пред војно и партијско руководство врло сложене задатке изградње и учвршћења војне организације. У току августа 1941. године формирана је Бригада герилских одреда за ослобођене крајеве Босне и Лике, са осам батаљона и штабовима. Мстовремено је на Козари формиран Штаб Козарског партизанског одреда, а за руковођење устанком у Босанској крајини формиран је Обласни војни штаб, у који су ушли: Данко Митров, Осман Карабеговић, Бранко Бабић и Миљенко Цвитковић. Срепска руководства, која су формирана на ослобођеној територији, интензивно су радила на организовању народне револуционарне власти, а у позадини је отпочело образовање војних команди.

За успјешан развој устанка на Козари велики значај имало је Прво војно-политичко савјетовање одржано 15. августа 1941. године у селу Кнежици (у босанскодубичком срезу), на коме су донесене одлуке о усклађивању дејстава устаничких снага, даљим путевима и тактици дејстава. На истом савјетовању формиран је Штаб одреда, који је руководио свим партизанским групама на подручју Козаре. Тиме су „ударени темељи будућем Другом крајишком народноослободилачком партизанском одреду“.¹

Брз развој устанка и врло разноврсна и жива активност за помоћ фронту на ослобођеној територији Босне приморали су непријатеља да 12. августа поново предузме офанзиву на партизанске снаге. Циљ те акције био је да угуши устанак на Козари и Подгумечу, уништи партизанске снаге и продре у Дрвар. Иако је усташама и домобранима успјело да разбију устаничке фронтове и деблокирају опкољене гарнизоне, они нису постигли жељени циљ, јер су се пар-

¹ Осман Карабеговић, „Крајина на путевима револуције“, НИП Глас, Бања Лука 1978, стр. 114.

тизанске јединице повукле у Козару и Грмеч, одакле су изводиле офанзивне акције и дејствовале по околним комуникацијама и упориштима. У току офанзиве, усташко-домобранске јединице спалиле су десетине села, а хиљаде старца, жена и дјеце, који се нијесу склонили ни побјегли, поклали и спалили по кућама. Према извјештају генерала Румлера, команданта њемачких снага, усташе су од почетка устанка до краја августа, у Босни убиле 10.000 људи, жена и дјеце.²

Почетком септембра устаничке снаге поново су преузеле иницијативу у Босни. Козарски и грмечки партизани су извели већи број врло успјешних акција на непријатељева упоришта и комуникације, разбили више усташких и домобранских јединица и заплијенили знатне количине оружја и муниције.

Непријатељ се није могао помирити с таквим развојем ситуације, а пошто усташко-домобранске јединице, с постојећим њемачким снагама, нису могле да угуше устанак, то је споразумом између италијанских војних команди и тзв. НДХ ријешено да италијанске снаге преузму војну власт и да запосједну цијелу трећу зону, односно јужне области западне Босне. У току припрема за продор у Босну, италијански окупатор је активирао четничке елементе и тако су уједињене снаге окупатора, усташа и четника почеле организованије да раде на разбијању устанка. Иако су партијско-политичка руководства и партизански штабови на вријеме предузели мјере да очувају јединство устаничких снага и да их припреме за борбу против Италијана, није било могуће до краја спријечити утјецај четника. Почетком септембра они су успјели створити четничка језгра у устаничким јединицама око Босанског Грахова, Гламоча и у околини Мркоњић-Града. Иако су устаници пружали отпор, нарочито на правцу Босанско Грахово—Дрвар, Италијани су, после вишедневних тешких борби и губитака, 25. септембра заузели Дрвар. У својим сјећањима на те дане Осман Карабеговић забиљежио је, поред осталог:

² Војна енциклопедија, књ. 2, Београд, 1959, стр. 6.

„Четници нијесу показивали своје право лице у данима када се устанак развијао против усташке страховладе у овим крајевима. Међутим, својом пропагандом и савезништвом са италијанским окупатором и тврдњом да италијанска фашистичка војска није непријатељ српског народа, они су довели до привременог обустављања борбе у крајевима око Дрвара, Босанског Грахова и Гламоча и одласка већине бораца кућама.^а Око Мркоњић-Града формирају се посебни четнички пунктови под вођством Уроша Дреновића. Они с временом постају све више кочница развоју устанка.

Путем прогласа и летака, Италијани су, директно и преко својих сарадника, развили интензивну пропаганду, позивајући српски народ да напусти борбу и да се врати кућама. У исто вријеме, преко четничких елемената, који су се налазили на руководећим положајима у устаничким одредима, спроводили су акцију разбијања устаничких редова изнутра, да би ускоро потом, уз помоћ италијанског окупатора, приступили формирању четничких јединица.

Неповољан развој ситуације, губитак слободне територије, те појачана активност окупатора и његових помагача, негативно је дјеловала на устаничке јединице које су се почеле осипати. Међутим, уз велике напоре и активност партијске и скојевске организације војних штабова, одржали су се партизански одреди око Дрвара, Босанског Петровца, у Подгрмечу, а на Јању, Пливи, Кључу и Ливну, одржало се језгро устаничких снага. Козарски партизани прешли су на партизанску тактику борбе, изводећи низ успјешних акција против Нијемаца и усташа. Ускоро се приступило спровођењу одлука савјетовања у Столицама, и од партизанских снага у Босанској крајини и средњој Босни формирана су три одреда: 1. крајишки, 2. крајишки козарски и 3. крајишки одред. Почетком 1942.

³ Осман Карабеговић, „Крајина на путевима револуције“, НИП Глас, Бања Лука, 1978, стр. 176.

године формиран је Оперативни штаб за Босанску крајину. Период од јануара 1942. године карактерише појачана активност партијских организација и партизанских штабова на стварању јединства народа и јачању војне и политичке организације, за увођење војничког живота, реда и дисциплине у јединицама. У борачким редовима био је врло интензиван партијско-политички рад и развијао се дух офанзивности. Борцима су објашњавани циљеви НОБ-а, потреба стварања нове народне власти, омладинских организација, организација жена, и других. Посебно се указивало на значај развијања братства између Срба, Хрвата и Муслимана и спречавања усташких и четничких постојања. Крајем 1941. и почетком 1942. године одржане су окружне и среске партијске конференције и војна савјетовања а значајније су биле конференције на Козари и Подгрмечу. Посебно треба истаћи Обласно војно-политичко савјетовање фебруара 1942. године у Скендер-Вакуфу. На читавој територији Босанске крајине образовани су срески и окружни комитети КПЈ.

Интезиван политички рад у јединицама, активност партијских организација, војних штабова и команди утицали су на даљи брзи развој устанка и велики прилив нових бораца у партизанске јединице, нарочито крајем 1941. и почетком 1942. године. Усташе, домобрани и Италијани били су присиљени да бране комуникацијске правце и гарнизоне. На територији Босанске крајине и средње Босне изведено је више веома успјешних акција на непријатељева упоришта и заплијењена велика количина наоружања и муниције. Нарочито су јединице 2. крајишког козарског одреда, непрекидно изводећи борбене акције, јачале и све више се организационо и политички учвршћивале. Покушај непријатеља да новембарском офанзивом, снагама јачине око 5.000 војника, разбије Одред, није успио. Неколико дана после офанзиве, козарски партизани извршили су врло успјешне нападе на непријатељеве гарнизоне на Мраковици, Водичеву и Турјаку. Крајем децембра Одред је преформиран у три батаљона, учвршћена је војна организација и спријечен четнички утјецај на територији између р.

Уне и р. Сане и на Грмечу. Козара је претворена у једно од најјачих жаришта устанка у Југославији.

Ради лакшег руковођења и командовања, у фебруару 1942. године, на просторији јужно од Грмеча, формиран је 5, а на терену Мањаче у средњој Босни — 4. партизански одред. Већ почетком марта 1942. године партизанске снаге у Бос. Крајини и средњој Босни биле су наоружане са 6.500 пушака, 163 пушкомитраљеза, 41 митраљезом, 5 минобацача и 5 топова. Слободна територија обухватала је простор између р. Уне и р. Сане, на Козари, око Јајца и у средњој Босни. Послије пораза у борбама код Крупе, Срба и Гламоча, Италијани су се повукли у зеће градове. Ради извлачења својих јединица из Босне, они су, почетком маја, предузели концентричан напад на слободну територију, успјели овладати Босанским Петровцем, али се нијесу могли одржати под снажним притиском партизанских снага. Положај италијанских гарнизона постао је веома тежак и они су се, уз велике губитке, крајем маја, повукли из Петровца, а ускоро потом и из Дрvara и тако пустили дио Босне који су окупирали 1941. године. У међувремену, козарски и подрмечки партизани ослободили су неколико градова, да би 15/16. маја ослободили Приједор и рудник Љубија. У току борби за Приједор партизани су заробили 1.300 непријатељских војника, заплијенили 1.200 пушака, две хаубице, 5 минобацача, 23 митраљеза и пушкомитраљеза, велику количину муниције и друге војне опреме. Ослобођење Приједора и Љубије представљало је велику побједу крајишких партизана и имало снажан одјек на развој устанка уопште.⁴

Због четничке издаје и сарадње са непријатељем, у прољеће 1942. године, у рејону Мањаче и у средњој Босни, устанак слаби, а јача четничка контрареволуција. Остајући досљедни издаји, четници су ускоро почели убијати комунисте, предузимати препаде на штабове и мучке нападе на мање партизанске јединице на територији 4. крајишког одреда. Подмукло су убили истакнуте партизанске руководиоце: Младена

⁴ Војна енциклопедија, кн>. 2, Београд, 1959, стр. 6 и 7.

Стојановића, Касима Хацића, Драгу Ланга, Хасана Кикића, и друге. Због такве ситуације долази до осипања устаничких јединица 4. и 3. НОП одреда. Већи број бораца тих одреда повлачи се кућама, а мањи дио ступа у четничке јединице. Да би се сузбио четнички утјецај и сачувале устаничке снаге, Оперативни штаб за Босанску крајину, по упуствима Врховног штаба, у току марта и априла формира два ударна батаљона од најбољих бораца из 1, 2. и 5. одреда. Они су заједно са 1. пролетерским батаљоном (који је формиран по одлуци Врховног штаба) очистили то подручје од четника и предузели акцију за обнављање партизанских снага. Пошто су остали без непосредне подршке италијанских јединица, четници су се споразумјели са усташама о заједничкој борби против партизана. Ускоро, 21. маја 1942, од јединица 1, 2. и 5. крајишког партизанског одреда, у селу Ломовита, формирана је 1. крајишка бригада.⁵

Развој НОП-а у Босанској крајини, стварање велике слободне територије и успјешне акције партизанских снага (ослобођење Приједора) избијање снага Козарског одреда на Саву код Босанске Градишке и Јасеновца и угрожавање жељезничких и путних саобраћајница у долини р. Саве, били су непосредни поводи да непријатељ предузме опсежније мјере за уништење партизанских снага у западној Босни. С тим циљем он 10. јуна започиње велику офанзиву на Козару, гдје се налазио 2. крајишки (Козарски) НОП одред, са преко 3.000 бораца, распоређених према Бањој Луци, Приједору, Босанском Новом, Босанској Костајници, Босанској Дубици и Босанској Градишки. У офанзиви је учествовало око 40.000 до 50.000 непријатељских војника, опремљених за то вријеме најмодернијом ратном техником, тенковима, авијацијом и борбеним рјечним чамцима на Сави. У операцију су, такођер, укључене четничке групе Дреновића и Марчетића, које су имале око 1.500 људи. Послије једномесечног херојског отпора, главнина снага Одред успјела је да се пробије из обруча уз огромне губитке.

⁴ Војна енциклопедија, кн>. 2, Београд, 1959, стр.6 и 7.

Народ Козаре у току офанзиве претрпио је велика страдања и поднио неизмјерне жртве. Скоро све становништво било је отпремљено у концентрационе логоре. Њемачки окупатори и усташе спалили су велики број домова и опљачкали народну имовину.

Почетком јула, док су се на Козари водиле тешке борбе, у рејон Прозора и Горњег Вакуфа продиру пролетерске и ударне бригаде, под непосредном командом Врховног штаба. За то вријеме крајишке јединице уништиле су јака усташка и домобранска упоришта у Гламочу, Кључу и Саници и успоставиле везу са пролетерским бригадама. У току августа и септембра ослобођено је више градова у средњој Босни, поред осталих и Јајце, и тиме су створени веома повољни услови за даља офанзивна дејства. До октобра 1942. године формиране су 2, 3, 4, 5. и 6. крајишка бригада, 6. крајишки одред и више мањих партизанских одреда. Оперативни штаб за Босанску крајину реорганизован је у Штаб 1. босанског корпуса. Почетком новембра јединице НОВ и ПОЈ предузеле су тзв. бихаћку операцију и ослободиле Бихаћ, Цазинску крајину и друга мјеста на тој територији. Значајни војни успјеси омогућили су да се на слободној територији одрже слободни избори за народноослободилачке одборе, Први конгрес УСАОЈ-а, Прва земаљска конференција Антифашистичког фронта жена и Конгрес партизанских љекара. Најкрупнији политички догађај био је Прво засједање Антифашистичког вијећа Народног ослобођења Југославије — одржано у Бихаћу 26. новембра 1942. године.

Значајни успјеси партизанских јединица у Босанској крајини и стварање велике слободне територије приморали су непријатеља да у новембру 1942. године предузме офанзивна дејства удруженим њемачким, италијанским, усташко-домобранским и четничким снагама, јачине око три дивизије, и поврати знатан дио ослобођене територије. У таквој ситуацији Врховни штаб НОВ и ПОЈ доноси врло значајну одлуку да са 1. пролетерском и 3. дивизијом продре у средњу Босну. Успјешним дејствима тих дивизија и јединица 1. босанског корпуса, до краја новембра, ослобођено је

више градова на тој територији. О доласку пролетерских јединица у Босну Осман Карабеговић је, поред осталог, записао:

„Сусрет пролетерских и крајишких бригада 1942. и 1943. године и њихово заједничко ратовање, као и свестрана сарадња са народом, остала је у свијести народа у Крајини као најљепши примјер међусобног помагања у борби за слободу, и то кад је било најтеже. А сам њихов долазак, љета 1942. године, у Босанску крајину, са Врховним штабом и другом Титом на челу, посебно смо доживјели. То је за нас и сав народ у Босанској крајини био тријумф политике народноослободилачког покрета. То је био веома смион избор правца кретања и борбеног пута ових кадровски елитних јединица, прекаљених у борби, у крајеве гдје су услови за даљи развој народноослободилачке борбе били најповољнији”⁸. . .

Успјешним дејством снага НОП-а до краја 1942. године, скоро читава територија Босанске крајине и средње Босне биле су ослобођене, а доласком Врховног штаба и пролетерских јединица покрет се још брже развијао. Крајем године формиране су нове крајишке бригаде: 7, 8. и 9, а у току четврте непријатељске офанзиве још и 10. и 12. крајишка бригада. Међутим, даља дејства партизанских јединица према долини р. Босне и сређивање прилика у средњој Босни, осујећени су тзв. четвртом непријатељском офанзивом, која је почела 20. јануара 1943. године.

У току четврте офанзиве крајишке јединице водиле су тешке одбрамбене борбе до половине фебруара и онемогућавале брзо напредовање јаким и технички добро опремљених њемачких снага. При том су претрпјеле велике губитке. Нијемци су опљачкали огромна материјална добра у мјестима која су прошли, спалили већину села, а становништво масовно убијали.

⁸ Осман Карабеговић, „Крајина на путевима револуције”, издање НИП ГЛАС, Бања Лука, 1978, стр. 209 и 210.

Народ Босанске крајине нарочито тешко је страдао у збјеговима на Грмечу, гдје су старци, жене и дјеца данима лутали по дубоком снијегу и јакој зими. О тим драматичним тренуцима забиљежено је:

„Велики број жена и дјеце су промрзли, по-
мрли од глади или изгинули од дејства авијације.
У војсци и народу појавиле су се масовне халу-
цинације. Ситуација у Босни погоршана је до-
ласком више десетина хиљада избјеглица са Ба-
није, које је народна власт у Босни настојала да
збрине. У прољеће и љето, поред глади, појави-
ле су се и епидемије заразних болести (пјегавог
тифуса), и др.”⁷

⁷ Војна енциклопедија, књига 2, Београд, 1959, стр. 9,